

S. AURELII AUGUSTINI**HIPPONENSIS EPISCOPI****DE VERA RELIGIONE****LIBER UNUS.***

* Scriptus
circiter an.
Chr. 390.

Premisso veram Religionem non reperiri apud Paganos, neque in secta ulla præterquam in catholica Ecclesia; mox divinæ æconomix erga humanam salutem historia (quod quidem christiænæ religionis caput ac fundamentum est) sic explicatur, ut manichæorum de duabus præsertim naturis, seu de mat. origine, & natura errores revincantur. Agitur de duplici via, qua Deus hominibus consulit, auctoritate credentes ad salutem vocans, intelligentes ratione. Quippe ratione subnixus homo ex rebus inferioribus ad Deum evehitur: imò ad ipsum prosequendum admonetur ex ipsis vitiis, de quorum triplici genere prolixum hinc sermonem instituit Augustinus; qui denique unum verum Deum, id est, Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum vera Religione colendum esse concludit.

CAPUT I.
Philosophi
de religio-
ne aliud in
scholis do-
cebant, ali-

I. **C**UM omnis vitæ bonæ ac beatæ via in vera Religione sit constituta, qua unus Deus colitur, & purgatissima pietate cognoscitur principium naturarum omnium, à quo universitas & incohat, & perficitur, & continetur:
hic

hinc evidentius error deprehenditur eorum populorum, qui multos deos colere, quàm unum verum Deum & Dominum omnium maluerunt, quòd eorum sapientes, quos Philosophos vocant, scholas habebant dissentientes, & templa communia. Non enim vel populos, vel sacerdotes latebat, de ipsorum deorum natura quàm diversa sentirent, cum suam quisque opinionem publicè profiteri non formidaret, atque omnibus, si posset, persuadere moliretur; omnes tamen cum sectatoribus suis diversa & adversa sentientes, ad sacra communia nullo prohibente veniebant. Non nunc agitur, quis eorum verius senserit; sed certè illud satis, quantum mihi videtur, apparet, aliud eos in religione suscepisse cum populo, & aliud eodem ipso populo audiente defendisse privatim.

ud in tem-
plis profi-
tebantur.

2. **S**OCRATES tamen audacior ceteris fuisse perhibetur, jurando per canem quemlibet, & lapidem quemlibet, & quidquid juraturo esset in promptu, & quasi ad manum occurrisset. Credo intelligebat qualiacumque opera naturæ, quæ administrante divina providentia gignerentur, multò quàm hominum & quorumlibet opificum esse meliora, & ideo divinis honoribus digniora, quàm ea quæ in templis colebantur. Non quòd verè lapis, & canis essent colenda sapientibus, sed ut hoc modo intelligerent qui possent, tanta superstitione demersos esse homines, ut emergentibus hic esset tam turpis demonstrandus gradus, ad quem venire si puderet, viderent quantum magis pudendum esset in turpiore consistere. Simul & illos qui mundum istum visibilem summum Deum esse opinabantur, admonerat turpitudinis suæ, docens esse con-

CAPUT II.
De diis
quid Socrates
senserit.

Mundus
hic pro Deo
habitus.

sequens, ut quilibet lapis tamquam summi Dei particula jure coleretur. Quod si execrarentur, mutarent sententiam, & unum Deum quærerent, quem solum supra mentes nostras esse, & à quo omnem animam, & totum istum mundum fabricatum esse constaret. Postea suavius ad legendum, quam potentiùs ad persuadendum scripsit Plato. Non enim sic isti nati erant, ut populorum suorum opinionem ad verum cultum veri Dei, à simulacrorum superstitione, atque ab hujus mundi vanitate converterent. Itaque & ipse Socrates cum populo simulacra venerabatur, & post ejus damnationem mortemque, nemo ausus est jurare per canem, nec appellare quemcumque lapidem Jovem, sed hæc tantummodo memoriæ litterisque mandare. Quod utrum timore a severitatis, an aliqua cognitione temporum fecerint, judicare non est meum.

CAPUT III.
Vera Religio christiana, quæ hominibus persuasit, quod illis persuaderi posse Plato non credit.

3. ILLUD tamen fidentissimè dixerim, pace horum omnium qui eorum libros pervicaciter diligunt, christianis temporibus quænam Religio potissimum tenenda sit, & quæ ad veritatem ac beatitatem via est, non esse dubitandum. Si enim Plato ipse viveret, & me interrogantem non aspernaretur, vel potius si quis ejus discipulus eo ipso tempore quo vivebat, eum interrogaret (cùm sibi ab illo persuaderetur, non corporeis oculis, sed pura mente veritatem videri, cui quæcumque anima inhæsisset, eam beatam fieri atque perfectam: ad quam percipiendam nihil magis impedire, quam vitam libidinibus deditam, & falsas imagines rerum sensibilem, quæ nobis ab hoc sensibili mundo

per

a MSS. novem omittunt, *severitatis*, è quibus Gemeticensis ita prosequitur: *an alia cognitione*, &c.

per corpus impressæ, varias opiniones erroresque generarent: quamobrem sanandum esse animum ad intuendam incommutabilem rerum formam, & eodem modo semper se habentem, atque undique sui similem pulchritudinem, nec distentam locis, nec tempore variatam, sed unum atque idem omni ex parte servantem, quam non crederent esse homines, cùm ipsa verè summèque sit: cetera nasci, occidere, fluere, labi, & tamen in quantum sunt, ab illo æterno Deo per ejus veritatem fabricata constare: in quibus animæ tantum rationali & intellectuali datum est, ut ejus æternitatis contemplatione perfruatur, atque afficiatur, orneturque ex ea, æternamque vitam possit mereri: sed dum nascentium atque transeuntium rerum amore, ac dolore sauciatur, & dedita consuetudini hujus vitæ, atque sensibus corporis, inanibus evanescit imaginibus, irridet eos, qui dicunt esse aliquid, quod nec istis videatur oculis, nec ullo phantasmate cogitetur, sed mente sola & intelligentia cerni queat) cùm hæc ergo à magistro sibi persuaderentur, si ex eo quæreret ille discipulus, utrum si quisquam existeret vir magnus atque divinus, qui talia populis persuaderet credenda saltem, si percipere non valerent; aut si qui possent percipere, non pravis opinionibus multitudinis implicati, vulgaribus obruerentur erroribus, eum divinis honoribus dignum judicaret: responderet, credo, ille, non posse hoc ab homine fieri, nisi quem fortè ipsa Dei Virtus, atque Sapientia ab ipsa rerum natura exceptum, nec hominum magisterio, sed intima illuminatione ab incunabulis illustratum, tanta honestaret gratia, tanta firmitate roboraret, tanta denique majestate

te

te subveheret, ut omnia contemnendo quæ pravi homines cupiunt, & omnia perpetiando quæ horrescunt, & omnia faciendo quæ mirantur; genus humanum ad tam salubrem fidem summo amore, atque auctoritate converteret. De honoribus verò ejus frustra se consuli, cum facilè possit existimari, quanti honores debeantur Sapientiæ Dei, qua gestante & gubernante, ille pro vera salute generis humani, magnum aliquid proprium, & quod supra homines esset, mereretur.

4. Quæ si facta sunt, si litteris monumentisque celebrantur, si ab una regione terrarum, in qua sola unus colebatur Deus, & ubi talem nasci oportebat, per totum orbem terrarum missi electi viri, virtutibus, atque sermonibus divini amoris incendia concitarunt: si confirmata saluberrima disciplina, illuminatas terras posteris reliquerunt: & ne de præteritis loquar, quæ potest quisque non credere, si hodie per gentes populosque prædicatur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: si ad hoc percipiendum, diligendum, perfruendum, ut anima sanetur, & tantæ luci hauriendæ mentis acies convalescat, dicitur avaris: Nolite vobis condere thesauros in terra, ubi tinea & ærugo exterminant, & ubi fures effodiunt & furantur; sed thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque tinea neque rubigo exterminat, neque fures effodiunt, neque furantur: ubi enim est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: dicitur luxuriosis: Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem: qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æter-*

Joan. 1. 1.
Matt. 6. 19.
Gal. 6. 8.

æternam: dicitur superbis: Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur: dicitur iracundis: Accepisti alapam, para alteram maxillam: dicitur discordiosus: Diligite inimicos vestros: dicitur superstitiosus: Regnum Dei intra vos est: dicitur curiosus: Nolite querere quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt: postremò dicitur omnibus: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt; quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi.

5. Si hæc per totum orbem jam populis leguntur, & cum veneratione libentissimè audiuntur: si post tantum sanguinem, tantos ignes, tot cruces martyrum, tanto fertilius & uberiùs usque ad barbaras nationes Ecclesiæ pullularunt: si tot juvenum & virginum millia contemnentium nuptias, castèque viventium jam nemo miratur; quod cum fecisset Plato, usque adeo perversam temporum suorum timuit opinionem, ut perhibeatur sacrificasse naturæ a, ut tamquam peccatum illud aboleretur: si hæc sic accipiuntur, ut quomodo antea talia disputare, sic nunc contra disputare monstruosum sit: si tali pollicitationi atque sponsioni per omnes terrarum partes, quas homines incolunt, sacra christiana traduntur: si hæc quotidie leguntur in Ecclesiis, & à sacerdotibus exponuntur: si tundunt pectora, qui conantur hæc implere: si tam innumerabiles aggrediuntur hanc viam, ut desertis divitiis, & honoribus hujus mundi ex omni hominum gene-

a In MSS. septem, sacrificasse naturam naturam exsecratus, ut tamquam &c.

Luca 14.
11.

Matt. 5. 39.

Luca 6. 35.

Matt. 5.

44.

Luca 17.

21.

2. Cor. 4.

18.

1. Joan. 2.

15.

nere uni Deo summo totam vitam dicere volentium, desertæ quondam insulæ, ac multarum terrarum solitudo compleatur: si denique per urbes atque oppida, castella, vicos, & agros etiam, villasque privatas in tantum apertè persuadetur, & appetitur à terrenis aversio, & in unum Deum verumque conversio, ut quotidie per universum orbem humanum genus una pene voce respondeat: *Sursum corda se habere ad Dominum*: quid adhuc oscitamus crapulam hesternam, & in mortuis pecudibus divina eloquia perscrutamur; si quando autem ad disputationem venit, platonico nomine ora crepantia, quàm pectus vero plenum, magis habere gestimus?

EX CANONE
MISSÆ.

CAP. IV.
Philosophi
qui sensibili-
bus to-
ti hærent
contem-
nendi.

6. QUI ergo sensibilem istum mundum contemnere, & animam virtute purgandam summo Deo subjicere atque subjugare, vanum aut malum putant, alia ratione refellendi sunt: si tamen cum his dignum est disputare. Qui autem bonum & appetendum fatentur, cognoscant Deum, & cedant Deo, per quem populis jam omnibus hæc credenda persuasa sunt. Quod utique ab ipsis fieret, si tantum valerent: aut si non fieret, crimen invidentiæ vitare non possent. Ergo cedant ei à quo factum est, nec curiositate aut inani jactantia impediatur, quominus agnoscant, quid intersit inter paucorum a timidæ conjecturas, & manifestam salutem correptionemque populorum. Illi enim si reviviscerent, quorum isti nominibus gloriantur, & invenirent refertas Ecclesias, templaque deserta, & à cupiditate bonorum temporalium & fluentium ad spem vitæ

a Sic in MSS. melioris notæ. At in vulgatis legitur, *tumidas*.

tæ æternæ, & bona spiritalia & intelligibilia vocari, & currere humanum genus; dicerent fortasse (si tales essent quales fuisse memorantur) Hæc sunt quæ nos persuadere populis non ausi sumus, & eorum potius consuetudini cessimus, quàm illos in nostram fidem, voluntatemque traduximus.

7. Itaque si hanc vitam illi viri nobiscum rursus agere potuissent, viderent profectò, cujus auctoritate facilius consuleretur hominibus, & paucis mutatis verbis atque sententiis, christiani fierent, sicut plerique recentiorum nostrorumque temporum platonici fecerunt. Aut si hoc non faterentur, neque facerent, in superbia & invidia remanentes, nescio utrùm possent ad ea ipsa, quæ appetenda & desideranda esse dixerant, cum istis sordibus, viscoque revolare. Nam tertio vitio curiositatis, in percunctandis dæmonibus, quo isti maximè cum quibus nunc agitur, pagani à christiana salute revocantur, quia nimis puerile est, nescio utrùm tales illi præpedirentur viri.

8. SED quoquo modo se habeat philosophorum jactantia, illud cuivis intelligere facile est, religionem ab eis non esse quærendam, qui eadem sacra suscipiebant cum populis, & de suorum deorum natura ac summo bono, diversas contrariasque sententias in scholis suis, eadem teste multitudine, personabant. Quod si hoc unum tantum vitium christiana disciplina sanatum videremus, inefabili laude prædicandam esse, neminem negare oporteret. Hæreses namque tam innumerabiles à regula christianitatis aversæ, testes sunt, non admitti ad communicanda sacramenta eos, qui de Patre Deo, & Sapientia ejus, & Munere divino aliter sentiunt, & hominibus

CAPUT V.
In quibus
sectis vera
religio.

Munus di-
vinum, spi-
ritus Sanctus.

per-

persuadere conantur, quàm veritas postulat. Sic enim creditur & docetur, quod est humanæ salutis caput, non aliam esse philosophiam, id est, sapientiæ studium, & aliam religionem; cum hi quorum doctrinam non approbamus, nec sacramenta nobiscum communicant.

9. Quod in illis minùs mirandum est, qui eorum quoque sacramentorum ritu dispare esse voluerunt, sicut nescio qui serpentini qui appellantur ^a, sicut manichæi, sicut alii nonnulli. Sed in illis magis animadvertendum hoc, magisque prædicandum, qui paria sacramenta celebrantes, tamen quia sententia dispare sunt, & errores suos animosius defendere, quàm cautius corrigere maluerunt, exclusi à catholica communione, & à participatione quamvis parium sacramentorum, propria vocabula propriosque conventus, non in sermone tantum, sed etiam in superstitione meruerunt, ut photiniani, ariani, multique præterea. Nam de iis qui schismata fecerunt, alia quæstio est. Posset enim eos area dominica usque ad tempus ultimæ ventilationis velut paleas sustinere, nisi vento superbiæ nimia levitate cessissent, & sese à nobis ultrò separassent. Judæi verò quamvis uni omnipotenti Deo supplicent, sola tamen temporalia & visibilia bona de illo expectantes, rudimenta novi populi ab humilitate surgentia, in ipsis suis Scripturis nimia securitate noluerunt advertere, atque ita in veteri homine remanserunt. Quæ cum ita sint, neque in confusione paganorum, neque

^a In excusis omittitur, sicut, quam vocem in plerisque MSS. repertam restituimus, quia Serpentinos à Manichæis non obscure secernit Augustinus in lib. 2. de Genesi contra Manich. cap. 26. & clarius in lib. de hæresibus.

in purgamentis hæreticorum, neque in languore schismaticorum, neque in cæcitate judæorum quærenda est Religio; sed apud eos solos, qui christiani, catholici, vel orthodoxi nominantur, id est, integritatis custodes, & recta sectantes.

10. HÆC enim Ecclesia catholica per totum orbem validè latèque diffusa, omnibus errantibus utitur ad propectus suos, & ad eorum correctionem, cum evigilare voluerint. Utitur enim gentibus ad materiam operationis suæ, hæreticis ad probationem doctrinæ suæ, schismaticis ad documentum stabilitatis suæ, judæis ad comparisonem pulchritudinis suæ. Alios ergo invitat, alios excludit, alios relinquit, alios antecedit: omnibus tamen gratiæ Dei participandæ dat potestatem; sive illi formandi sint adhuc, sive reformandi, sive recolligendi, sive admittendi. Carnales autem suos, id est, viventes aut sentientes carnaliter, tamquam paleas tolerat, quibus in area frumenta tutiora sunt, donec talibus tegminibus exuantur. Sed quia in hac area pro voluntate quisque vel palea, vel frumentum est, tamdiu sustinetur peccatum aut error cuiuslibet, donec aut accusatorem inveniatur, aut pravam opinionem pertinaci animositate defendat. Exclusi autem aut pœnitendo redeunt, aut in nequitiam malè liberi defluunt, ad admonitionem nostræ diligentia; aut schisma faciunt, ad exercitationem nostræ patientia; aut hæresim aliquam gignunt, ad examen sive occasionem nostræ intelligentia;. Hi sunt exitus christianorum carnalium, qui non potuerunt corrigi aut sustineri.

11. Sæpe etiam sinit divina providentia, per nonnullas nimium turbulentas carnalium

CAPUT VI.
Vera religio in sola Ecclesia catholica, quæ omnibus errantibus utitur ad propectus suos

Boni nonnunquam ex Ecclesia ho-

per seditiones expulsos. hominum seditiones expelli de congregatione Christiana, etiam bonos viros. Quam contumeliam vel injuriam suam cum patientissimè pro Ecclesiæ pace tulerint, neque ullas novitates vel schismatis vel hæresis molliti fuerint, docebunt homines, quàm vero affectu, & quanta sinceritate caritatis Deo serviendum sit. Talium ergo virorum propositum est, aut sedatis remeare turbinibus; aut si id non sinantur, vel eadem tempestate perseverante, vel ne suo reditu talis aut sævior oriatur, tenent voluntatem consulendi, etiam eis ipsis quorum motibus perturbationibusque cesserunt, sine ulla conventiculorum segregatione usque ad mortem defendentes, & testimonio juvantes eam fidem, quam in Ecclesia catholica prædicari sciunt. Hos coronat in occulto Pater, in occulto videns. Rarum hoc videtur genus, sed tamen exempla non desunt: immo plura sunt, quàm credi potest. Ita omnibus generibus hominum, & exemplorum ad animarum curationem, & ad institutionem spiritualis populi, utitur divina providentia.

12. QUAMOBREM cum ante paucos annos * promiserim tibi scribere, carissime mihi Romaniane, quid de vera Religione sentirem; tempus nunc esse arbitratus, postquam tuas acerrimas interrogationes sine ullo certo fine fluctuare, ea caritate qua tibi obstrictus sum, diutiùs sustinere non possem. Repudiatis igitur omnibus, qui neque in sacris philosophantur, nec in philosophia consecrantur; & iis qui vel prava opinione, vel aliqua similitate superbientes, à regula & communione Ecclesiæ catholice deviarunt; & iis qui sanctarum Scripturarum lumen, & spiritualis populi gratiam, quod novum Testamentum

CAPUT VII.
Catholice
Ecclesiæ
religio am-
plectenda.
Quid illa
profiteatur
* Lib. 2.
cont. Aca-
demicos. c.
3. n. 8.

VO-

vocatur, habere noluerunt, quos quanta potui brevitate perstrinxi: tenenda est nobis christiana religio, & ejus Ecclesiæ communitatio quæ catholica est, & catholica nominatur, non solum à suis, verum etiam ab omnibus inimicis. Velint nolint enim ipsi quoque hæretici, & schismatum alumni, quando non cum suis sed cum extraneis loquuntur, Catholicam nihil aliud quàm Catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi hoc eam nomine discernant, quo ab universo orbe nuncupatur.

13. Hujus religionis sectandæ caput est historia, & prophetia dispensationis temporalis divinæ providentiæ, pro salute generis humani in æternam vitam reformandi atque reparandi. Quæ cum credita fuerit, mentem purgabit vitæ modus divinis præceptis conciliatus, & idoneam faciet spiritalibus percipiendis, quæ nec præterita sunt, nec futura, sed eodem modo semper manentia, nulli mutabilitati obnoxia, id est, unum ipsum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: qua Trinitate quantum in hac vita datum est cognita, omnis intellectualis, & animalis, & corporalis creatura, ab eadem Trinitate creatrice esse, in quantum est, a & speciem suam habere, & ordinatissimè administrari, sine ulla dubitatione perspicitur; non ut aliam partem totius creaturæ fecisse intelligatur Pater, & aliam Filius, & aliam Spiritus sanctus, sed & simul omnia & unamquamque naturam Patrem fecisse per Filium in dono Spiritus sancti. Omnis enim

TOM. I.

Q

res

* MSS. undecim carent his verbis, & speciem suam habere; quæ tamen hic apprime conveniunt propter secundam Trinitatis personam.

res, vel substantia, vel essentia, vel natura, vel si quo alio verbo melius enuntiatur, simul hæc tria habet, ut & unum aliquid sit, & specie propria discernatur à ceteris, & rerum ordinem non excedat.

CAP. VIII.
Quæ primò
auctoritate
ducti credi-
didimus,
postmo-
dum ratio-
ne intelli-
gimus.

14. QUO cognito, satis apparebit, quantum homo assequi potest, quam necessariis, & invictis, & justis legibus Deo & Domino suo cuncta subjecta sint: ex quo illa omnia, quæ primò credidimus, nihil nisi auctoritatem secuti, partim sic intelliguntur, ut videamus esse certissima; partim sic ut videamus fieri posse, atque ita fieri oportuisse, doleamusque illos hæc non credentes, qui nos antea credentes irridere, quam nobiscum credere maluerunt. Non enim jam illa hominis sacrosancta susceptio, & Virginis partus, & mors Filii Dei pro nobis, & resurrectio à mortuis, & in cælum adscensio, & consensus ad dexteram Patris, & peccatorum abolitio, & iudicii dies, & corporum resuscitatio, cognita æternitate Trinitatis & mutabilitate creaturæ, creduntur tantum, & non etiam iudicantur ad summi Dei misericordiam, quam generi humano exhibet, pertinere.

Hæretici
prosunt
Ecclesiæ.
1. Cor. II.
19.

15. Sed quoniam verissimè dictum est: *Oportet multas hæreses esse, ut probati manifesti fiant inter vos*; utamur etiam isto divinæ providentiæ beneficio. Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui etiam si essent in Ecclesia, nihilominus errarent. Cùm autem foris sunt, plurimum prosunt, non verum docendo, quod nesciunt; sed ad verum querendum carnales, & ad verum aperiendum spiritales catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in Ecclesia sancta Deo probati viri, sed manifesti non fiunt inter nos, quam-
diu

diu imperitiæ nostræ tenebris delectati dormire malumus, quam lucem veritatis intueri. Quapropter multi, ut diem Dei videant & gaudeant, per hæreticos de somno excitantur. Utamur ergo etiam hæreticis, non ut eorum approbemus errores, sed ut catholicam disciplinam adversus eorum insidias asserentes, vigilantiores & cautiores simus, etiamsi eos ad salutem revocare non possumus.

16. CREDO autem adfuturum Deum, ut ista Scriptura, præcedente pietate, legentibus bonis, non adversus unam aliquam, sed adversus omnes pravæ & falsas opiniones possit valere. Contra eos tamen potissimum est instituta, qui duas naturas vel substantias singulis principiis adversus invicem rebelles esse arbitrantur. Offensi enim quibusdam rebus, & rursus quibusdam delectati, non earum quibus offenduntur, sed earum quibus delectantur, volunt esse auctorem Deum. Et cùm consuetudinem suam vincere nequeunt, jam carnalibus laqueis irretiti, duas animas esse in uno corpore existimant: unam de Deo, quæ naturaliter hoc sit quod ipse; alteram de gente tenebrarum, quam Deus nec genuerit, nec fecerit, nec protulerit, nec abjecerit; sed quæ suam vitam, suam terram, suos fetus & animalia, suum postremò regnum habuerit, ingentumque principium; sed quodam tempore adversus Deum rebellasse, Deum autem cùm aliud quod faceret non haberet, & quomodo aliter posset hosti resistere non inveniret, necessitate oppressum misisse huc animam bonam, & quamdam particulam suæ substantiæ, cujus commixtione atque a miscela hostem

CAPUT IX.
Manichæo-
rum error
de duobus
principiis
& duabus
animabus.

Q 2 tem-

a MSS. novendecim, atque miseria. Ita etiam Bad. & Er.

temperatum esse somniant, & mundum fabricatum.

17. Neque nunc opiniones eorum refellimus, quod partim jam fecimus, partim quantum Deus siverit faciemus: sed in hoc opere quomodo adversus eos fides catholica tuta sit, & quomodo non perturbent animum ea, quibus commoti homines in eorum cedunt sententiam, rationibus quas Dominus dare dignatur, quantum possumus, demonstramus. Illud sanè in primis tenere te volo, qui benenosti animum meum, non hoc me fugiendæ arrogantia gratia quasi sollemniter dicere: quidquid in his litteris erroris inveniri poterit, hoc solum mihi esse tribuendum; quidquid autem verum & convenienter expositum, uni omnium bonorum munerum largitori Deo.

CAPUT X.
Historiam
divinæ æ-
conomia
erga nos-
tram salu-
tem narra-
turus, os-
tendit pri-
mum unde
error in
religione
contingat,
& quomo-
do perfecta
religio Deo
subvenien-
te instaur-
etur.

*1. Retract.
cap. 13. n. 2.

18. QUAMOBREM sit tibi manifestum atque perceptum, nullum errorem in religione esse potuisse, si anima pro Deo suo non coleret * animam, aut corpus, aut phantasmata sua, aut horum aliqua duo conjuncta, aut certè simul omnia; sed in hac vita societati generis humani sine dolo temporaliter congruens, æterna meditaretur, unum Deum colens: qui nisi permaneret incommutabilis, nulla mutabilis natura remaneret. Mutari autem animam posse, non quidem localiter, sed tamen temporaliter, suis affectionibus quisque cognoscit. Corpus vero & temporibus, & locis esse mutabile, cuivis advertere facile est. Phantasmata porro nihil sunt aliud, quam de specie corporis corporeo sensu attracta figmenta: quæ memoriæ mandare, ut accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel perturbare, vel quolibet modo figurare cogitando, facillimum

num est, sed cum verum quaeritur, cavere & vitare difficile.

19. Non ergo creaturæ potius quam Creatori serviamus, nec evanescamus in cogitationibus nostris, & perfecta religio est. Aeterno enim Creatori adherentes, & nos æternitate afficiamur necesse est. Sed quia hoc anima peccatis suis obruta & implicata, per se ipsam videre ac tenere non posset, nullo in rebus humanis ad divina capessenda interposito gradu, per quem ad Dei similitudinem à terrena vita homo niteretur, ineffabili misericordia Dei temporali dispensatione per creaturam mutabilem, sed tamen æternis legibus servientem, ad commemorationem primæ suæ perfectæque naturæ, partim singulis hominibus, partim verò ipsi hominum generi subvenitur. Ea est nostris temporibus christiana religio, quam cognoscere ac sequi, securissima ac certissima salus est.

1. Retract.
c. 13. n. 2.

20. Defendi autem adversus loquaces, & aperiri quaerentibus, multis modis potest; omnipotente ipso Deo per seipsum demonstrante, quæ vera sunt, & ad hæc intuenda & percipienda bonas voluntates per bonos Angelos, & quoslibet homines adjuvante. Eo modo autem quisque utitur, quem videt congruere iis, cum quibus agit. Ego itaque diu multumque considerans, quales oblatrantes, & quales quaerentes expertus sim, vel qualis ipse, sive cum latrarem, sive cum quaererem, fuerim, hoc modo mihi utendum putavi. Quæ vera esse perspexeris, tene, & Ecclesiæ catholicæ tribue; quæ falsa, respue, & mihi qui homo sum ignosce; quæ dubia, crede; donec aut respuenda esse, aut vera esse, aut semper credenda esse, vel ratio doceat, vel præcipiat

I. *Retract.*
c. 13. n. 4.

CAPUT XI.
Omnis vita
à Deo. Mors
animæ, ne-
quitia.

piat auctoritas. Intende igitur in hæc, quæ sequuntur, diligenter & piè, quantum potes: tales enim adjuvat Deus.

21. NULLA vita est, quæ non sit ex Deo, quia Deus utique summa vita est, & ipse fons vitæ: nec aliqua vita in quantum vita est, malum est, sed in quantum vergit ad mortem. Mors autem vitæ non est, nisi nequitia, quæ ab eo quod ne quidquam sit, dicta est: & ideo nequissimi homines, nihili homines appellantur. Vita ergo voluntario defectu deficiens ab eo, qui eam fecit, & cuius essentia fruebatur, & volens contra Dei legem frui corporibus, quibus eam Deus præfecit, vergit ad nihilum: & hæc est nequitia: non quia corpus jam nihilum est. Nam & ipsum habet aliquam concordiam partium suarum, sine qua omnino esse non posset. Ergo ab eo factum est & corpus, qui omnis concordie caput est. Habet corpus quamdam pacem suæ formæ, sine qua prorsus nihil esset. Ergo ille est & corporis conditor, à quo pax omnis est, & qui forma est infabricata, atque omnium formosissima. Habet aliquam speciem, sine qua corpus non est corpus. Si ergo quæritur, quis instituerit corpus, ille quærat, qui est omnium speciosissimus. Omnis enim species ab illo est. Quis est autem hic, nisi unus Deus, una veritas, una salus omnium, & prima atque summa essentia, ex qua est omne quidquid est, in quantum est; quia in quantum est quidquid est, bonum est.

sep. 1. 13.

22. Et ideo ex Deo non est mors: Non enim Deus mortem fecit, nec latatur in perditione vivorum: quoniam summa essentia esse facit omne quod est, unde & essentia dicitur. Mors autem non esse cogit quidquid
mo-

moritur, in quantum moritur. Nam si ea quæ moriuntur, penitus morerentur, ad nihilum sine dubio pervenirent, sed tantum moriuntur, quantum minus essentia participant: quod brevius ita dici potest: tanto magis moriuntur, quanto minus sunt. Corpus autem minus est quam vita quælibet, quoniam quantumcumque manet in specie, per vitam manet, sive qua unumquodque animal, sive qua universa mundi natura administratur. Corpus ergo magis subjacet morti, & ideo vicinius est nihilo: quapropter vita, quæ fructu corporis delectata negligit Deum, inclinatur ad nihilum, & ista est nequitia.

23. HOC autem pacto vita carnalis & terrena efficitur, & ob hoc etiam caro & terra nominatur, & quamdiu ita est, regnum Dei non possidebit, & eripitur ei quod amat. Id enim amat, quod & minus est quam vita, quia corpus est; & propter ipsum peccatum, quod amatur fit corruptibile, ut fluendo deserat amatorem suum, quia & ille hoc amando deseruit Deum. Præcepta enim ejus neglexit dicentis: Hoc manduca, & hoc noli. Trahitur ergo ad pœnas, quia diligendo inferiora, in egestate voluptatum suarum, & in doloribus apud inferos ordinatur. Quid est enim dolor, qui dicitur corporis, nisi corruptio repentina salutis ejus rei, quam malè utendo anima corruptioni obnoxiauit? Quid autem dolor, qui dicitur animi, nisi carere mutabilibus rebus, quibus fruebatur, aut frui se posse speraverat? Et hoc est totum quod dicitur malum, id est, peccatum, & poena peccati.

Q 4

Si

* Sic MSS. omnes. At editi habent, fecit obnoxiam.

CAP. XII.
Lapsus &
reparatio
totius ho-
minis.

24. Si autem dum in hoc studio vitæ humanæ anima degit, vincat eas, quas adversum se nutrit cupiditates fruendo mortalibus, & ad eas vincendas gratia Dei se adjuvari credat, mente illi serviens & bona voluntate, sine dubitatione reparabitur, & à multis mutabilibus ad unum incommutabile revertetur, reformata per Sapientiam non formatam, sed per quam formantur universa, fruaturque Deo per Spiritum sanctum, quod est Donum Dei. Ita fit homo spiritalis omnia iudicans, ut ipse à nemine iudicetur, diligens Dominum Deum suum in toto corde suo, in tota anima, in tota mente, & diligens proximum suum non carnaliter, sed tamquam se ipsum. Se autem spiritaliter diligit, qui ex toto, quod in eo vivit, Deum diligit: *In his enim duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ.*

Matth. 22.
40.

I. Retr.
c. 13. 4.

25. Inde jam erit consequens, ut post mortem corporalem, quam debemus primo peccato, tempore suo atque ordine suo hoc corpus restituatur pristinae stabilitati, quam non per se habebit, sed per animam stabilitam in Deo. Quæ rursus non per se stabilitur, sed per Deum quo fruitur; ideoque amplius quam corpus vigeat: corpus enim per ipsam vigeat, & ipsa per incommutabilem veritatem, qui Filius Dei unicus est; atque ita & corpus per ipsum Filium Dei vigeat, quia omnia per ipsum. Dono etiam eius, quod animæ datur, id est, sancto Spiritu, non solum anima, cui datur, salva & pacata & sancta fit, sed ipsum etiam corpus vivificabitur, eritque in natura sua mundissimum. Ipse enim dixit:

Mat. 23.
26.

Rom. 8. II.

I. Cor. 15.
55.

Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt. Dicit & Apostolus: Vivificabit & mortalia corpora vestra propter Spiritum.

ri-

ritum manentem in vobis. Ablato ergo peccato, auferetur & poena peccati: & ubi est malum? Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus? Vincit enim essentia nihilum, & sic absorbetur mors in victoriam.*

* *reus.*

26. NEC aliquid sanctificatis malus Angelus oberit, qui diabolus dicitur: quia & ipse, in quantum Angelus est, non est malus, sed in quantum perversus est propria voluntate. Fatendum est enim, & Angelos natura esse mutabiles, si solus Deus est incommutabilis: sed ea voluntate, qua magis Deum quam se diligunt, firmi & stabiles manent in illo, & fruuntur majestate ipsius, ei uni libentissimè subditi. Ille autem Angelus magis se ipsum quam Deum diligendo, subditus ei esse noluit, & intumuit per superbiam, & à summa essentia defecit, & lapsus est: & ob hoc minus est quam fuit, quia eo quod minus erat frui voluit, cum magis voluit sua potentia frui, quam Dei. Quamquam enim non summè, tamen amplius erat, quando eo, quod summè est, fruebatur, quoniam Deus solus summè est. Quidquid autem minus est quam erat, non in quantum est, sed in quantum minus est, malum est. Eo enim, quo minus est quam erat, tendit ad mortem. Quid autem mirum si ex defectu inopia, & ex inopia invidentia, qua diabolus utique diabolus est?

CAP. XIII.
Angelo-
rum diffe-
rentia.

27. DEFECTUS autem iste, quod peccatum vocatur, si tamquam febris invitum occuparet, rectè injusta poena videretur, quæ peccantem consequitur, & quæ damnatio nuncupatur. Nunc verò usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium: & hoc

CAP. XIV.
A liberoar-
bitrio pec-
catum.

I. Retract.
cap. 13. n.
5. 2. sent.
dist. 41.
cap.
Post hæc.

qui-

quidem ita manifestum est, ut nulla hinc doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat. Quare aut negandum est peccatum committi, aut fatendum est voluntate committi. Non autem rectè negat peccasse animam, qui & poenitendo eam corrigi fatetur, & veniam poenitenti dari, & perseverantem in peccatis iusta lege Dei damnari. Postremò si non voluntate malè facimus, nemo objurgandus est omninò, aut monendus: quibus sublati christiana lex, & disciplina omnis religionis auferatur necesse est. Voluntate ergo peccatur. Et quoniam peccari non dubium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim servos suos meliores esse Deus iudicavit, si ei servirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, si non voluntate, sed necessitate servirent.

28. Liberaliter igitur Deo Angeli serviunt, neque hoc Deo, sed ipsis prodest. Deus enim bono alterius non indiget, quoniam à se ipso est. Quod autem ab eo genitum est, id ipsum est; quia non est factum, sed genitum. Illa verò quæ facta sunt, ejus bono indigent, summo scilicet bono, id est, summa essentia. Minus autem sunt quàm erant, cum per animæ peccatum minus ad illum moventur; nec tamen penitus separantur, nam omninò nulla essent. Quod autem affectibus contingit animæ, hoc locis corpori: nam illa movetur voluntate, corpus autem spatio. Quod autem homini à perverso Angelo persuasum dicitur, etiam ad hoc utique voluntate consensit. Nam si necessitate id fecisset, nullo peccati crimine teneretur.

CAP. XV.
Pœna ipsa
pec-

29. QUOD verò corpus hominis, cum an-

ante peccatum esset in suo genere optimum, post peccatum factum est^a imbecillosum, & morti destinatum, quamquam iusta vindicta peccati sit, plus tamen clementiæ Domini quàm severitatis ostendit. Ita enim nobis suadet à corporis voluptatibus ad aeternam essentiam veritatis amorem nostrum oportere converti. Et est justitiæ pulchritudo cum benignitatis gratia concordans, ut quoniam bonorum inferiorum dulcedine decepti sumus, amaritudine poenarum erudiamur. Nam ita etiam nostra supplicia divina providentia moderata est, ut & in hoc corpore tam corruptibili ad justitiam tendere liceret, & deposita omni superbia uni Deo vero collum subdere, nihil de se ipso fidere, illi uni se regendum tuendumque committere. Ita ipso duce, homo bonæ voluntatis molestias hujus vitæ in usum fortitudinis vertit: in copia verò voluptatum, prosperisque succesibus temporalium, temperantiam suam probat & roborat: acuit in tentationibus prudentiam, ut non solum in eas non inducatur, sed fiat etiam vigilantior, & in amorem veritatis, quæ sola non fallit, ardentior.

30. SED cùm omnibus modis medeatur animis Deus pro temporum opportunitatibus, quæ mira sapientia ejus ordinantur, de quibus aut non est tractandum, aut inter pios perfectosque tractandum est, nullo modo beneficentius consulit generi humano, quàm cùm ipsa Sapientia Dei, id est, unicus Filius, consubstantialis Patri & coæternus, totum hominem suscipere dignatus est, & Verbum caro factum

peccati ad
resipiscen-
dum eru-
dimur.

CAP. XVI.

Incarna-
to Verbo
beneficentius homi-
ni consul-
tum est.

Joan. I. I. 4.

^a Er. Lov. & Arn. imbecillum, pro quo Bad. & MSS. imbecillosum.